

Goda exempel - rådgivande rekommenderade lösningar, rutiner och arbetssätt

Analytisk gestaltungsprocess -och presentationens betydelse

Allmän beskrivning

En genomtänkt och pedagogisk presentation är inte bara ett sätt att kommunicera sina idéer med de andra aktörerna i en byggprocess utan kan även vara ett användbart redskap och stöd för det egna skiss- och gestaltungsarbetet. Genom att projektets förutsättningar dokumenteras, analyseras och förklaras skapas kunskap om sammanhanget både hos arkitekt och andra och projektet blir enklare att förstå och utvärdera.

Stadens *översiktsplan* säger att "Ny bebyggelse, ändringar och tillägg i befintliga miljöer ska utföras omsorgsfullt, med konsekventa karaktärsdrag och genomarbetade detaljer grundade på en gedigen analys.". Med kunskap ska staden utvecklas och gestaltas. I *Stockholms byggnadsordning* presenteras under rubriken *Verktyg för stadens gestaltning* fyra teman att utgå ifrån under gestaltungsprocessen utifrån ett stadsbyggnadsperspektiv: *Tid – Plats – Form – Funktion*. Frågeställningar inom dessa teman kan användas under projekts olika skeden och *skalor* för att analysera hur projektet förhåller sig till dessa.

När Sisab genomför skisser i tidiga skeden sker det i fyra steg. I det första steget, *sammanhanget*, identifieras de olika förutsättningar som påverkar projektet, från det större sammanhanget – staden – ner till den mindre skalan – platsen och skolan eller förskolan. I det andra steget, *analysen*, vägs de olika förutsättningarna samman och värderas. Vilka faktorer är viktigast för detta projekt och vilka konsekvenser får det för gestaltungsarbetet? I det tredje steget, *koncept och skiss*, ges projektet en fysisk form utifrån de slutsatser som dragits i de två tidigare stegen och prövas i förhållande till dessa.

De tre stegen förklaras och åskådliggörs i *presentationen* som ska vara logisk och enkel att följa. Projektets koncept och gestaltning kan bygga på en grundlig och korrekt analys, men om man inte förmår att kommunicera detta kan det ändå bli svårt att förankra och driva projektet framåt. Det är här presentationen kommer in som ett viktigt redskap.

Om SISAB:s Goda exempel

SISAB:s Goda exempel är en serie dokument som lyfter fram rekommenderade lösningar, rutiner och arbetssätt.

I ett projekt är SISAB:s projekteringsanvisningar styrande och ska följas. SISAB:s Goda exempel kan användas i delar eller i sin helhet.

Projektavdelningens enhet för Projektutveckling har det samordnande ansvaret.

Om du har synpunkter, skriv ett mail till

godaexempel@sisab.se

I alla steg är byggnadsordningens teman applicerbara. Det kan vara pedagogiskt och hjälpsamt att i presentationen anknyta till dessa teman för att visa att man förstår byggnadsordningens intentioner och, så att säga, "talar samma språk".

Viktigt att ha med sig är att nivå och omfattning på gestaltungsarbete och presentation ska anpassas till projektets art, skede och storlek. Frågan bör ställas; vilket är arbetets syfte och vem är mottagare?

Innehållsförteckning

Goda exempel - rådgivande rekommenderade lösningar, rutiner och arbetssätt..Fel! Bokmärket är inte definierat.

Bakgrund	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Inledning - Verktyg för stadens gestaltning	4
Sammanhang.....	4
<i>Introduktion</i>	4
<i>Staden – det större sammanhanget</i>	5
<i>Grannskapet – det mellersta sammanhanget</i>	5
<i>Platsen – det mindre sammanhanget</i>	6
<i>Skolan och förskolan – det viktigaste sammanhanget</i>	7
<i>Tips och tricks</i>	7
Analys.....	8
<i>Introduktion</i>	8
<i>Urval</i>	8
<i>Tips och tricks</i>	9
Koncept och skiss	10
<i>Introduktion</i>	10
<i>Utgångspunkter och utvärdering</i>	10
<i>Arkitektens redskap</i>	10
<i>Beskrivning av sammanhanget och förhållandet till platsen</i>	11
<i>Tips och tricks</i>	11
Presentationen	12
<i>Introduktion</i>	12
<i>Mottagare och syfte</i>	12
<i>Innehåll – inledning</i>	12
<i>Uppbyggnad</i>	13
<i>Referensfoton och skisser</i>	13
<i>Tips och tricks</i>	13

Inledning - Verktyg för stadens gestaltning

I *Stockholms byggnadsordning* står beskrivet hur man från stadens sida tänker sig att arbetet med gestaltningen av stadsmiljön bör bedrivas med hjälp av ett *Verktyg för stadens gestaltning*. Verktøget bygger på fyra teman inom vilka olika frågeställningar kan lyftas och ställas i relation till stadens och projektets olika *skalor*. Dessa fyra teman är:

Tid – Plats – Form – Funktion.

Tid: Hur förhåller sig projektet till historien? Hur formas det av vår samtid?

Hur kommer det att åldras och fungera i framtiden?

Plats: Hur förhåller sig projektet till omgivande bebyggelse och stadslandskap?

Form: Hur beskrivs den arkitektoniska idén i förhållande till stadslandskapet? Hur genomförs den i volym, fasadkomposition, material, kulör etc?

Funktion: Hur bidrar funktionen till att öka Stockholms stadskvaliteter och omgivande bebyggelse? Hur utformas bebyggelsen i förhållande till funktionen?

Dessa fyra teman kan med fördel appliceras i alla de tre stegen i gestaltungsprocessen: sammanhanget, analysen och konceptet/skissen.

Illustration: Stockholms byggnadsordning

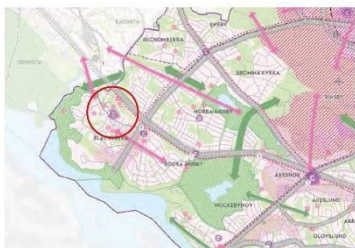
Sammanhang

Introduktion

Arkitektur för skolor och förskolor skapas i relation till sitt sammanhang: Till staden, platsen, tidsandan och funktionen. Sammanhang handlar därför om att förankra projektet på platsen och beskriva dess förutsättningar i relation till denna. En god förståelse av sammanhanget är en grundförutsättning för att skapa väl gestaltad arkitektur. Genom att undersöka och dokumentera sammanhanget uppnås denna förståelse och kunskap.

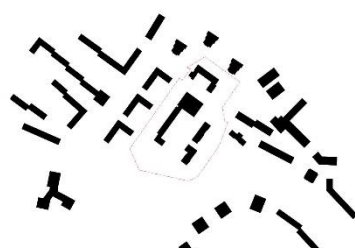
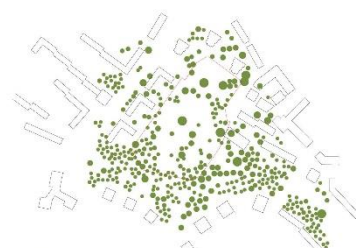
Dokumentationen, om den utförs rätt, kan dessutom bli ett viktigt redskap i kommunikationen med och förankringen av projektet hos beställare, brukare och andra. Det är med andra ord väl investerad tid. Varje projekt är unikt och det kan variera hur övergripande dess sammanhang ska studeras och beskrivas. I alla projekt finns dock olika nivåer av sammanhang som bör analyseras.

Staden – det större sammanhanget

 STADENS ÖVERSIKTSPLAN Området kring Blackebergs centrum anses ha vissa möjligheter till stadsutveckling. Blackebergsstråket lyfts fram som särskilt viktigt. Blackebergs skolan är utmärkt som "viktig målpunkt", liksom Blackebergs gymnasium. Även Blackebergsstråket är en viktig målpunkt. STADENS PARKPLAN Stadens parkplan lyfter fram Blackebergsstråket som ett mycket viktigt parkstråk. Stråket har under de senaste tio åren krympt vid skolan på grund av ny bostadsbebyggelse söder om skoltomten. Stråket innebär en stor tillgång för skolan och ett dubbelnyttjande mellan stråk och skolgård är positivt.	I det större sammanhanget är det viktigt att lyfta blicken och se om projektet påverkar <i>stadens</i> större strukturer eller stadsbyggnadsmål så som de beskrivs i till exempel stadens översiktsplan eller parkplan. <i>Illustration: Max Arkitekter</i>
--	---

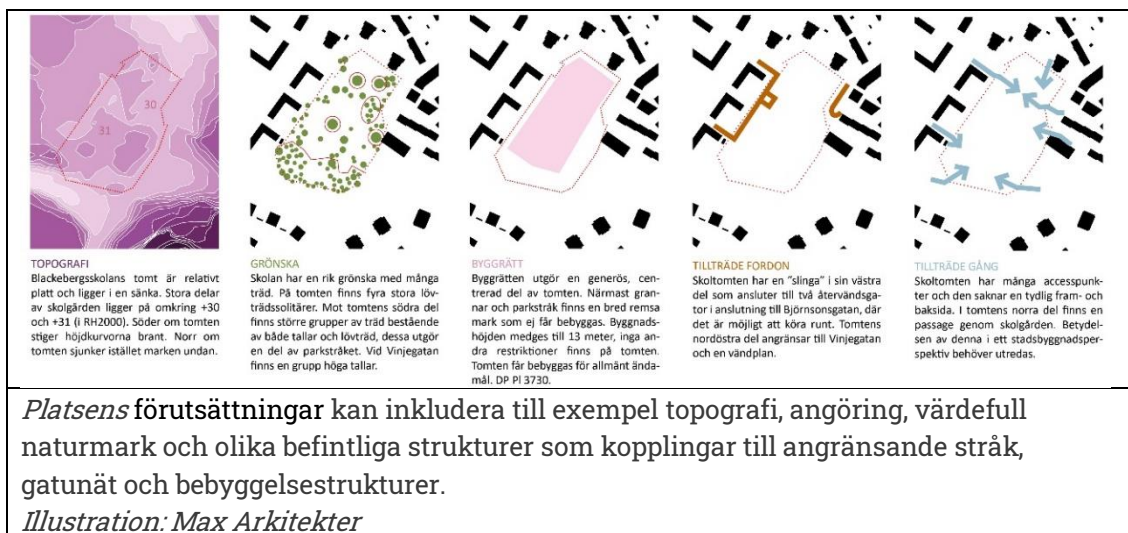
Det är viktigt att inledningsvis identifiera hur projektet kan bidra till stadens mål för stadsbyggnad, så som de beskrivs i översiktsplanen. Hur *staden* ska växa, sociala aspekter och hållbarhet, men även hur olika delar av staden ska knytas samman, målpunkter och gröna stråk. I Stockholms stadsdelsområden har ett skol- eller förskoleprojekt stora möjligheter bidra till målen med nya målpunkter, stråk eller gröna samband.

Grannskapet – det mellersta sammanhanget

 BEBYGGELSESTRUKTUR Bebyggelsen består ursprungligen av öppna strukturer med varierande bebyggelse av punkthus, lameller och storgårdskvarter inplacerade i starkt kuperad naturmark. Byggnaderna är generellt smala och till stor del uppförda under 50-talet.	 GRÖNSTRUKTUR Blackeberg har en tydlig struktur av bebyggelse placerad i naturmark. Området har en rik växtlighet med sammanhängande stråk av dalgångar och parker.	 GATUSTRUKTUR Blackeberg har en delvis trafikseparerad struktur där Blackebergsstråket utgör ett bilfritt stråk. Blackebergsskolans tomt ligger indragen och skyddad från större lokalgator. Tre återvändsgator ansluter till tomten.
I det mellersta sammanhanget placeras tomten i <i>grannskapet</i>. Omgivande strukturer, så som bebyggelse, gator, natur och stråk identifieras. <i>Illustration: Max Arkitekter</i>		

När projektets sammanhang i staden definierats blir det möjligt att närmare studera *grannskapet* och platsens betydelse i detta. Här kan det vara värdefullt att förstå hur grannskapet förändrats över tid i skala, funktion och form. Stockholms stadsdelar har skiftande karaktär vilken skapas i samspelet mellan bebyggelse- och grönstrukturer, topografi och stråk. En skola eller förskola utgör en betydelsefull byggnad och plats i grannskapet. Rätt utformad blir den en ankarpunkt i stadslandskapet. Beroende på i vilket skede projektet är och hur omfattande studien ska vara kan ett platsbesök med fotodokumentation vara värdefull.

Platsen – det mindre sammanhanget

Att dokumentera och beskriva förutsättningarna för den aktuella *platsen* är den mest omfattande delen av redovisningen av sammanhang. Här berörs allt från myndighetskrav, hälso- och trygghetsaspekter, gestaltning och fysiska förutsättningar på tomtens till beställarkrav och brukarbehov. Förutsättningarna kan vara kraftigt styrande och att förbise någon av dessa kan riskera att stjälpa projektet i ett senare skede.

Om det är ett om- eller tillbyggnadsprojekt finns ofta både problem och möjligheter att dokumentera i den befintliga strukturen. Ett mindre programarbete kan behövas för att lokalisera entréer och angöring. Dessutom bör utredas byggnaders och gårdars möjligheter att bidra till staden genom till exempel samnyttjande vilket med en större publik verksamhet påverkar projektet. I denna del av arbetet är det också viktigt att definiera alla de faktorer som påverkar hur byggnaden placeras på platsen. Detta kan gälla angöring, trygghet, skala, dagvatten, topografi, buller och så vidare.

Skolan och förskolan – det viktigaste sammanhanget

Skolor och förskolor har särskilda förutsättningar, det gör att våra projekt behöver gestaltas både utifrån och in, alltså från stadens perspektiv, men även inifrån och ut, **det vill säga** från barnens perspektiv. Dessa särskilda förutsättningar handlar ofta om att lyfta fram gårdsstorlek, beskriva angöringsproblematik, motverka mobbing, skapa trygghet samt försvara barnens rätt till integritet och en egen plats.

I ett nybyggnadsprojekt kan ett övergripande programarbete behövas för att hitta rätt BYA för byggnaden på tomten, något som påverkar gårdens storlek, vilket i sin tur påverkar barnens utemiljö. I ett om- eller tillbyggnadsprojekt finns i regel en verksamhet i form av barn, elever eller personal som kan involveras. En övergripande inventering av befintliga lokaler eller gård kan vara värdefullt.

Tips och tricks

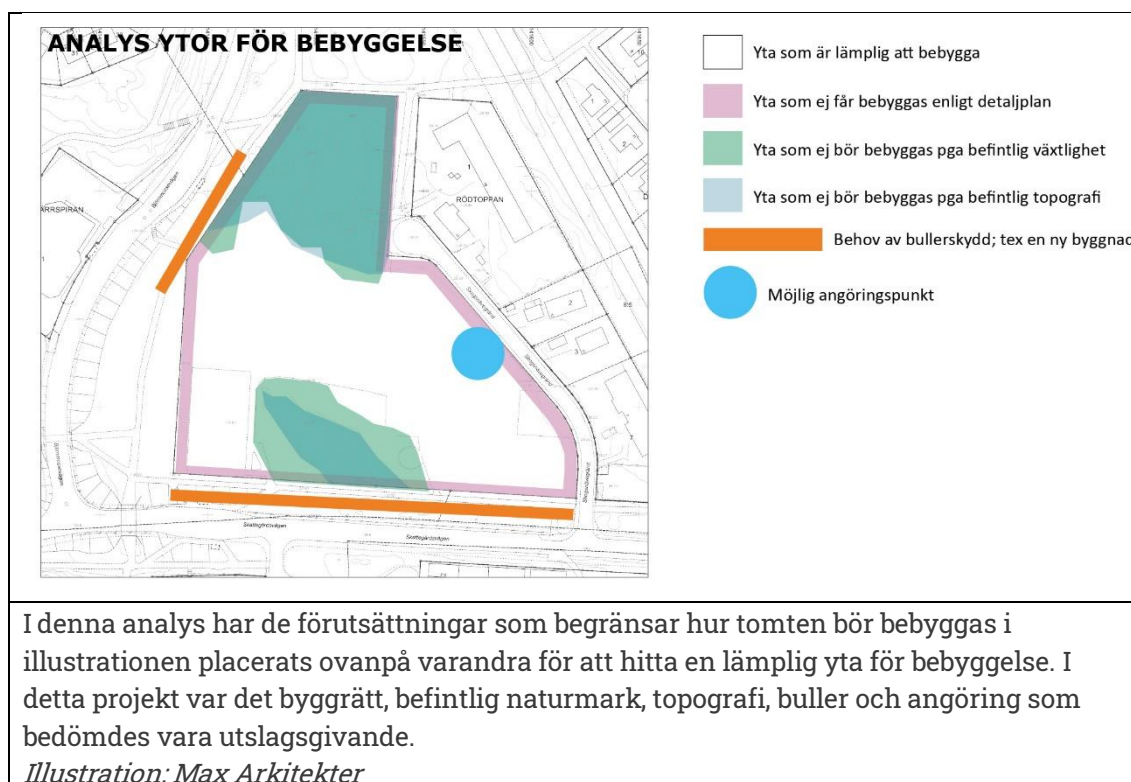
Generellt är det klokt att börja dokumentera förutsättningarna i det större sammanhanget och sedan fördjupa arbetet. I tidiga skeden är det värdefullt att i första hand hitta svårigheterna och problemen så det är möjligt att tänka om och byta spår. Vilka är projektets "deal breakers"?

Det är viktigt att dokumentera alla projektets potentiellt **betydelsefulla** förutsättningar oavsett om de kommer påverka gestaltningen eller inte. En bullerkarta som till exempel visar att platsen *inte* är bullerstörd är **relevant** att visa då det möjliggör för alla i projektet att själva kontrollera frågan.

Analys

Introduktion

När projektets förutsättningar, dess *sammanhang*, identifierats och beskrivits är det möjligt att analysera och dra slutsatser utifrån dessa. En gestaltning kan då växa fram som är ett resultat av *sammanhang* och *analys*. Genom en tydlig och väl dokumenterad process från *sammanhang* till *analys* och sedan till koncept och skiss blir projektet väl underbyggt och lätt att *kommunicera*, *förklara* och *förankra*.

Urval

Från *sammanhang* tas steget till *analys*. Denna vidareutveckling sker genom att förutsättningar som bedöms påverka projektet lyfts fram, liksom på vilket sätt de påverkar detta. Omfattning och komplexitet kan variera vilket influerar hur analysen bör genomföras. I vissa projekt kanske det finns en enskild fråga som dominerar, medan det i andra är en sammanvägning av många förutsättningar som sätter ramarna.

Urval och detaljeringsgrad styrs av projektets skede. I tidiga skeden kan ett fotavtryck definieras, för att senare vidareutvecklas till en volym och sedan en fasadgestaltning. Liksom i arbetet med *sammanhang* handlar det om att börja övergripande. *Analysen* kan sträcka sig från struktur, via form och vidare till material, färg och uttryck.

ANALYS BYGGNADSHÖJD

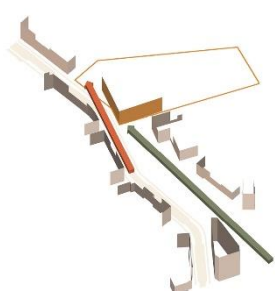
Hur ser omgivningens arkitektur, skala och färger ut? Här en analys av förhållande mellan omgivande bebyggelses höjd och skala och föreslagen skolbyggnad.

Illustration: Max Arkitekter

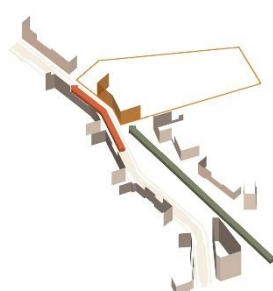
Tips och tricks

Korta förklarande texter med pilar in i illustrationen skapar lättillgänglig information. Undvik långa, tunga textsjok och varva text och bilder. Upprepa gärna det som är viktigt flera gånger. Vi tar alla till oss information på olika sätt. Att därför förklara både i bild och text skapar större förståelse.

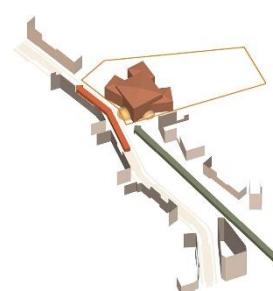
FÖRHÅLLANDE TILL GATURUMMET

Fasaden blockerar Göta landsväg och gatans fokus hamnar på bostadskvarterets fasad

Fasaden blockerar Göta landsväg-följer huvudgatan

Volymen omfamnar huvudgatan och släpper fram Göta landsväg-bildar ett torg mot huvudgatan.

Utifrån vilken form skolbyggnaden ges påverkas gaturummen på olika sätt. Genom att illustrera och beskriva detta blir det lättare att finna och förankra formen.

Illustration: Max Arkitekter

Koncept och skiss

Introduktion

Det finns en mängd metoder och redskap för att gestalta och beskriva byggnadens tänkta arkitektur i tidiga skeden. Det är nu som projektet ska placeras och beskrivas i sitt sammanhang för att se om analysen och dess slutsatser ledde rätt. En viktig fråga att besvara är om projektet ska inordna sig i det befintliga eller avvika; staden och projektet ska vara del av samma historia, men berätta sina egna berättelser.

Designprocessen innehåller ofta intuitiva element som kan vara svåra att sätta ord på och beskriva fullt ut men det är av stort värde att i möjligaste mån kunna förklara sina idéer och förankra sitt koncept i förhållande till sammanhanget och analysen. Det ökar chanserna till förståelse och därmed till en konstruktiv dialog kring projektet.

Utgångspunkter och utvärdering

Beskrivning av sammanhang och analyser av dessa kan ge ledtrådar till och sätta ramarna för gestaltningen men också vara ett redskap för att utvärdera olika koncept och skisser.

Det kan vara hjälpsamt att ha med sig byggnadsordningens frågeställningar kring tid, plats, form, funktion att pröva projektet mot. Hur har grannskapet förändrats över tid och på vilket sätt kommer projektet att påverka framöver? Hur förhåller sig byggnaden till platsens skala och sammanhang?

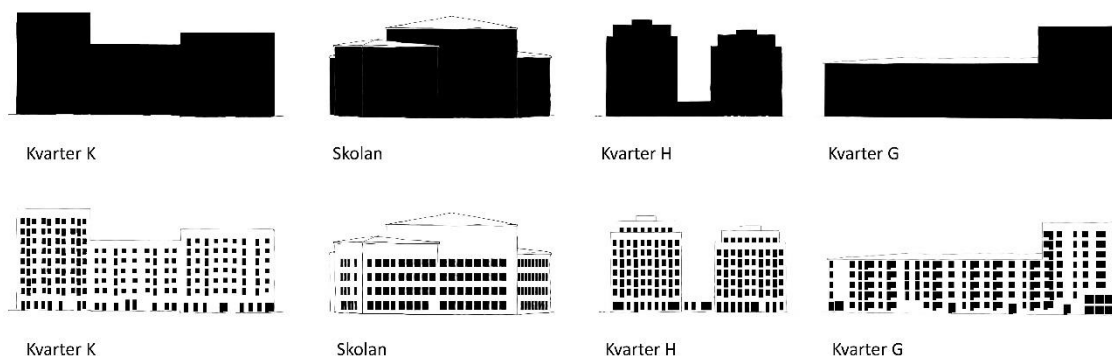
Arkitektens redskap

När en gestaltning ska förankras kan det vara värdefullt att beskriva och bryta ner gestaltungsarbetet i olika steg och beskriva arkitektens redskap. På så sätt kan en samsyn skapas kring vissa delar av gestaltningen, medan andra väljs ut för fortsatt bearbetning.

Att beskriva arkitektens verktyg kan också underlätta förståelsen av byggnadens gestaltning, som en helhet där varje del hänger ihop med övriga. Exempel på sådana gestaltungsredskap är typologi, skala, byggnadens volym eller form, dess fönstersättning, rytm, kulör, materialitet och profilering i form av djup och struktur.

Beskrivning av sammanhanget och förhållandet till platsen

Oavsett om byggnaden underordnar sig omgivningen, eller är starkt avvikande, är det viktigt att ha och visa på förståelse och kunskap om platsen. Genom att visa illustrationer av hur byggnaden förhåller sig till sin omgivning blir det lättare för andra att se byggnadens kvaliteter på platsen, men också tydligt att ett omsorgsfullt och genomtänkt arbete ligger till grund för gestaltningen.

Illustrationer som visar hur skolan förhåller sig i höjd och fasadrytmik till omgivande bebyggelse.

Illustration: Max Arkitekter

Tips och tricks

Det ska vara enkelt att följa hur förutsättningar och analys leder till ett koncept som i sin tur leder vidare till en första skiss. Utifrån projektets sammanhang ska vara lätt att förstå dess koncept och bärande idé som sedan tydligt ska kunna avläsa i skissen.

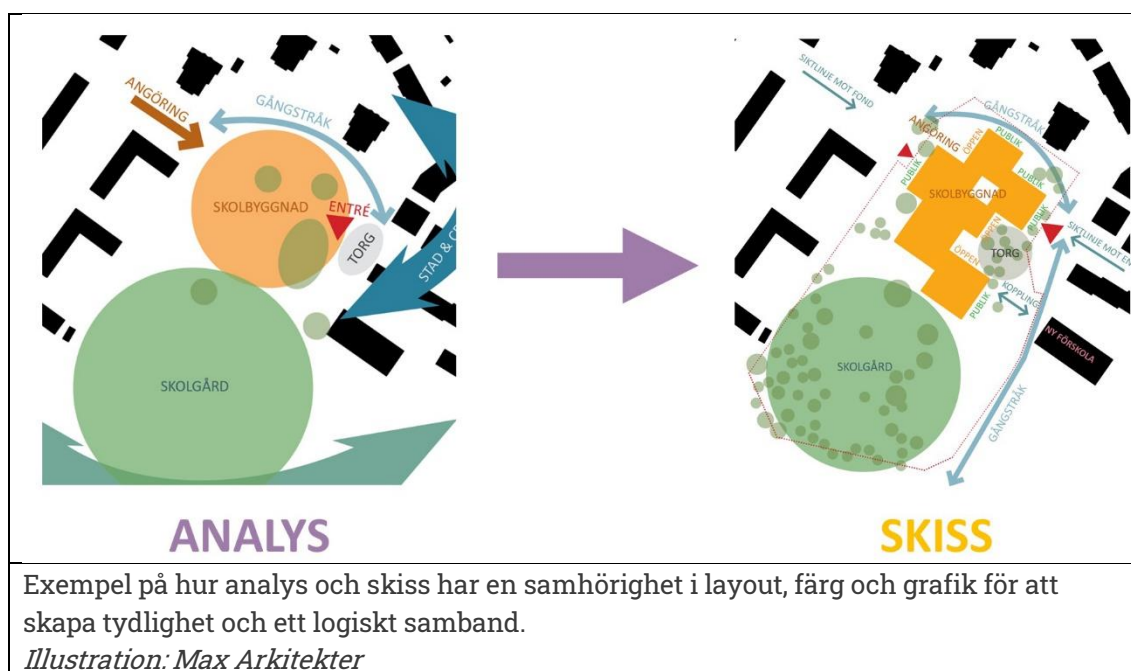
Exempel på hur byggnadens gestaltning ser ut på plats, i sitt sammanhang.

Illustration: Max Arkitekter

Presentationen

Introduktion

När ett grundligt arbete har genomförts för att förstå sammanhanget, analysera och göra kloka gestaltningsval, då återstår att förklara och beskriva dessa. Varje presentation är en berättelse och det ska vara lätt att följa stegen och tankegångarna som format projektet. En väl genomförd presentation bjuder in till projektet, skapar ökad förståelse och visar att projektet gestaltats med kunskap och kompetens. Detta ger fler aktörer möjlighet att bidra med relevanta synpunkter och idéer, vilket i slutändan leder det till klokare och mer hållbar arkitektur.

Mottagare och syfte

De första frågorna som bör ställas är: Till vem riktar sig presentationen och vad är huvudsyftet? Ska den vara generell så att vem som helst kan förstå den eller har den en specifik mottagare? En presentation som anpassas till mottagaren blir mer lättillgänglig och användbar. Kommer dokumentet att leva ett eget liv så det blir extra viktigt att det är "självförklarande"? Kan vem som helst, utan tidigare kunskap om projektet och frågeställningen förstå och dra slutsatser utifrån dokumentet?

Syftet med presentationen kan vara att bygga ett förtroende och skapa samförstånd, att förklara tankegångar och att övertyga, men också att öppna upp för diskussion och möjliggöra input. Har mottagaren egna styrdokument eller eget "språk"? Använd detta! Lyft fram de aspekter som är viktiga och relevanta för mottagaren.

Innehåll – inledning

Varje projekt och studie har unika förutsättningar, men gemensamt för alla är att det är värdefullt att inleda en presentation med *slutsatser* och en *sammanfattning* som kortfattat och enkelt beskriver det viktigaste, så som ytor, projektets genomförbarhet och särskilda utmaningar. I tidiga skeden finns många osäkerheter och det är särskilt värdefullt att lyfta fram dessa. Efter detta är en *uppdrafsbeskrivning* som beskriver bakgrund, syfte och

omfattning av projektet lämplig. Här beskrivs också vilken nivå det är på studien och hur den har genomförts.

Det är klokt att även beskriva skolans och förskolors förutsättningar specifikt då det inte alltid finns tillräcklig kunskap kring dessa frågor. Många har fortfarande sin egen skolgång och skola som referens trots att den kan ligga 20-40 år tillbaka i tiden och pedagogik och barnets position och rättigheter i samhället har förändrats

Uppbyggnad

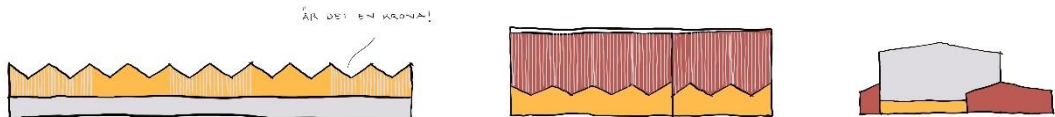
Presentation byggs sedan upp med ett logiskt flöde där en sak leder till nästa. Liksom i själva dokumentations- och analysarbetet är det klokt att börja i de större sammanhangen och sedan zooma in.

Viktiga aspekter tål att upprepas, att beskriva samma sak på många sätt ökar möjligheterna för förståelse. Informationen får gärna finnas i löptext, diagram, bildtext så väl som i en faktaruta. Vi tar alla till oss information på olika sätt och att därför förklara både i bild och text skapar större möjlighet att nå fram med sitt budskap.

Projektnamn, upphovsperson, datum och beställare är viktig information och bör liksom sidnummer finnas på varje sida, det underlättar för den som skriver ut.

Referensfoton och skisser

Referensfoton och skisser är värdefulla redskap för att förmedla hur projektet kan gestaltas. De kan användas för att illustrera material, kulör, volymer eller helt enkelt den känsla projektet önskas förmedla. Referensfoton bör åtföljas av en beskrivande text som hjälper betraktaren att tolka vad i fotot som är relevant, risken är annars att de misstolkas. Med enkla handskisser kan det vara lättare att styra fokus till rätt saker, men även dessa bör åtföljas av förklarande texter.

Beskriv vad illustrationen visar: "Skolans tre byggnaderna hör ihop genom material, kulör och form." <i>Illustration: Max Arkitekter</i>

Tips och tricks

Togs inte projektet och presentationen emot på det sätt du hoppades? Försök hitta ett annat sätt att beskriva konceptet och gestaltningen som förhoppningsvis landar bättre.

Pröva också att lyssna in mottagarens respons och synpunkter och se om det kan tillföra projektet något konstruktivt. Stå upp för det du tycker är viktigt men välj dina strider!